

KİLİKYA'DAN ARKAİK DEVRE AİT İKİ KABARTMA ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Ertekin M. DOKSANALTI – Ramazan ÖZGAN

Anahtar Kelimeler: Kilikya • Kelenderis • Arkaik Dönem • Mezar Steli • *Amphiglyphon*
Keywords: Cilicia • Kelenderis • Archaic Period • Grave Stele • *Amphiglyphon*

Özet

Kilikya'da Arkaik Dönem'e tarihlendirilen heykeltıraşlık ürünlerine ait buluntular oldukça sınırlıdır. Az sayıdaki örnek çeşitli müzelere dağılmıştır. Bu eserlerin incelenmesi, Yunanistan ve Batı Anadolu heykeltıraşlık sanatı ile bölgenin sanatsal etkileşiminin açıklanabilmesini sağlayacak niteliktedir. Burada tanıtılacak iki eser, bu kapsamda değerlendirilen, Kilikya'da bulunan ve Arkaik Dönem'e tarihlendirilen ender heykeltıraşlık ürünlerindedir. Eserlerden birincisi çift taraflı (*amphiglyphon*) bir mezar steline ait *anthemion* stel tacı; ikincisi ise yine çift taraflı, üzerinde köpeğiyle birlikte betimlenen çıplak erkek figürü kabartmasının yer aldığı mezar stel parçasıdır.

Kelenderis kökenli olan her iki parça da M.Ö. 510 yıllarına tarihlendirilmektedir. Bunun yanında bazı stilistik ve teknik nedenlerle, aynı mezar steline ait birleşemeyen iki parça olabilecekleri de akla gelmektedir.

Bu çalışmada, Kelenderis stelleri ile birlikte, Geç Arkaik ve Erken Klasik Dönem'lere ait bazı *anthemion*'lu ve köpekli mezar stelleri, stilistik ve ikonografik açılarından tekrar değerlendirilecektir.

Abstract: Thoughts on Two Reliefs of Archaic Period from Cilicia

Findings of sculpture products in Cilicia dated to Archaic Periods are quite limited. Limited numbers of samples have been distributed to the various museums. Examination of this work of arts has capacity to provide explanation of Anatolian sculptural art and artistic interaction of region. The works of arts to be introduced here are the rare sculpture products found in Cilicia and dated to the Archaic Age. The first of the works is the Anthemion Stele Crown of a double-sided (*Amphiglyphon*) tomb stele; the second one is a stele part that is again double-sided and has a bare man figure with his dog on it.

Both Celenderis origin steles are dated to B.C 510. Furthermore, it's also thought that they might be two uncombined parts of the same tomb stele due to stylistic and technical reasons.

In this study, some tomb steles with anthemion and dog belonging to Late Archaic and Early Classical periods will be re-evaluated together with Celenderis steles in respect of stylistic and iconographical aspects.

Arkaik Devir Anthemion'lu Mezar Steli¹ Tacı (Res. 1- 2)

Daha önce belirtildiği üzere², toplu olarak ortaya çıkartılan Kıbrıs kökenli birkaç tane giyimli *kyros* ve *kyros* parçası³ dışında Kilikya Bölgesinde Grek-Arkaik Dönemi'ne ait heykeltıraşlık eserleri yok denecek kadar azdır. Bunlardan ilki, mermerden yine bir *kyros* olup Mersin -antik Zephyrion- kentinde Halkevi bahçesinde sürdürülen düzenleme çalışmaları sırasında gün ışığına çıkarılmış ve ayrıntılı olarak E. Laflı ve M. Recke tarafından ilim dünyasına tanıtılmıştır⁴. Bu döneme ait Kilikya'nın bilinen ikinci yapıtı ise çift taraflı- *amphiglyphon*⁵ bir mezar steline ait güzel ve iyi korunmuş stel tacı şeklindeki *anthemion* parçasıdır. Eser 1966 yılında Dağlık Kilikya'nın Kelenderis - Gilindire - Aydınçık öreninde bulunmuş ve Erdemli Müzesi'ne götürülmüştür. Yapıtı 1981 yılında R. Fleischer, Erdemli'de incelemiş ve 1984 yılında da tanıtmıştır⁶. *anthemion* daha sonra Erdemli Müzesi'nin kapatılması üzerine Mersin Müzesi'ne taşınmış ve 91.21.55 Envanter numarasıyla müze deposunda koruma altına alınmıştır.

Kireç taşından olan *anthemion*'un yüksekliği 55,5 cm, genişliği 35 cm; volütlerin seviyesindeki kalınlık 11,5-12 cm arasında değişmekte, merkezi palmet yaprağının kalınlığı ise en geniş noktasında 9,5 cm'dir. Bu yaprak yukarıda ortadan kırılmış ve sonradan düzgün olarak kırık-kırığa birleştirilmiştir. *Anthemion* her iki volütün altından kırılmış olmasına karşın, her iki volütün de dış kenarlarındaki dikey başlama çizgileri korunabilmiş ve böylece volütlerin alt genişliğinin ölçülebilmesine imkan vermiştir. Diğer bir ifadeyle volütlerin başlama- kenar hatları sınırlandırılmışlardır. *Anthemion*'un her iki yüzeyinde de zamanla çok açık kırmızımsı-kahverengi bir patina oluşmuştur. *Anthemion*'un bir yüzü (A yüzü) (Res. 1) diğer yüze (B yüzü) (Res. 2) oranla biraz daha fazla aşınma-zedelenme ve küçük kırıklar içermektedir.

En uzun merkezi yaprağın sağında ve solunda, aşağıdan yukarıya doğru yaprak uzunlukları orantılı bir biçimde artan dörder adet konkav palmet yaprağı yerleştirilmiş olup, palmet yapraklarının uç noktaları, damla veya tomurcuk biçimli yuvarlak çıkıntılı damlalarla bitirilmişlerdir. R. Fleischer'in de belirttiği gibi bu tür biçimlendirme merkezi oluşturan uzun ve geniş palmet yaprağının yan kenarlarında da görülmektedir. Neticede *anthemion* dokuz adet palmet yaprağından oluşmaktadır. Altta volütlerin birleşme noktasında meydana getirilen merkezden, fışkıran yapraklar, kenarlarda ince bir silme çizgiyle sınırlandırılmış olup hafif içbükey düzenlenmişlerdir. Daha iyi işlenen A yüzünde yaprakların çıktığı merkez, hafif kazıma ile palmet- dil şeklinde vurgulanmıştır. Diğer yüzde ise bu ihmal edilmiştir. Yapraklar oldukça dik, ancak uçlarda hafifçe yana açılır şekilde verilmiştir.

¹ Geniş bir palmet tacı ile taçlandırılan bu tip steller literatürde '*anthemion*'lu steller' olarak isimlendirilmiştir. Ancak son yıllardaki çalışmalarda bu adlandırmaya alternatif olarak 'palmetli steller' ifadesi de kullanılmaktadır: Hildebrandt 2006, 38-39, lev. 1, 1.1- 3.

² R. Özgan, "Adana Müzesi'nde Bulunan Klasik Çağ Sonlarına ait bir Mezar Taşı", *Haluk Abbasoğlu Armağanı* (baskıda).

³ Lewe 1975, 26-45; Durugönül 2003, 93-117, lev. 1-16.

⁴ Laflı - Recke 2005, 1-24.

⁵ *Amphiglyphon*. Grekçe çift taraflı stel ya da her iki yüzü de kabartma bezemeli stel anlamına gelen bu terim, G. Bakalakis tarafından kullanılan ve litaretüre geçen modern bir ifade olup, bilindiği kadarıyla Antik Dönem'e ait bir ifade henüz saptanamamıştır: Bakalakis 1948, 28; Wulfmeier 2005, 2-3.

⁶ Fleischer 1984, 90 vdd. fig. 6-8; Zoroğlu 1994, 21.

Her iki volütün de altta başlangıç noktaları koruna geldiği halde, stelin altı kopuk ve eksik olduğundan, *anthemion*'nun mezar taşı üzerine nasıl birleştirildiği, ya da nasıl oturtulduğu; mezar taşının *anthemion*'a geçiş kısmının düz veya profilli bir silme ile mi yapıldığı ne yazık ki bilinmemektedir. Bu belirsizliklerden dolayı da stel bloğunun üst kısmının, konveks volütlerin altına göre daha dar, ya da geniş veya eşit ölçülü düzenlendiği tespit edilememiştir. Çünkü her üç farklı uygulama ile ilgili örnekler mevcuttur⁷. Ancak bu üç versiyonla ilgili olarak da herhangi bir standardizasyon henüz görülmemektedir.

Görüldüğü kadarıyla *anthemion*'un A yüzü (Res. 1), B yüzüne göre (Res. 2) biraz daha itinalı işlenmiştir. Bu durum özellikle palmet yapraklarının kenar çizgileri ile yapraklar arasını ayıran dilimlerde daha açık görülebilmektedir. Bu farklı işlem biçimi her iki yüzdeki konveks volüt sırtları arasındaki aralık veya boşlukların farklı işlenişleriyle, volütler arasındaki küçük palmetlerin işlenişlerinde de fark edilmektedir. Zira B yüzündeki küçük palmet motifi (Res. 2) hemen hemen hiç işlenmemiş ana hatlarıyla bırakılmıştır.

Yukarıdaki betimlemeden de anlaşılacağı gibi tipolojik, ikonografik ve stilistik olarak Ionia Bölgesi, özellikle de Kelenderis'in ana kenti Samos Adası *anthemion*'larının bir benzeri olan yapıtımız, E. Buschor'un gruplandığı ve halen geçerliliğini koruyan, Polykrates sonrasına tarihlenen V. ve VI. Grup *anthemion* yapıtlarına büyük benzerlik göstermektedir⁸. R. Fleischer'in de vurguladığı gibi daha önceki döneme ait

anthemion'larda görülen arka fon tablası burada mevcut olmadığı gibi, yine Fleischer'in 'Fortsätze' olarak adlandırdığı yuvarlak damla veya tomurcuk biçimli yaprak uçları da beşinci grubun en geç örneklerinde ve altıncı grubun *anthemion*'larında görülmektedir⁹. Etlı, dolgun ve konkav olan ve ayrıca dar ele alınan dikey hatlarla sınırlandırılmış volüt altlarının da en yakın benzeri, Buschor'un M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlediği VI. Grup mermer *anthemion*'lardır¹⁰. Her iki grupta da volütler alt sınır çizgilerinden epeyce dışa taşkın olarak betimlenmişlerdir. Bu nedenle oturduğu mezar stelinin üst kısmı volüt genişliklerine göre dar olabilecektir. Samos VI. grup *anthemion*'una (Res. 3) olan bir diğer benzerlik, palmet yapraklarının oluşturduğu genel görünümde de bir daralma, yukarıya doğru sivrileşip yükselme (schmal-schlank-gestreckt) meydana getirilmesidir. Ayrıca palmet yapraklarının daha kalın, daha etli ve daha ağır yapıldıkları da gözden kaçmamalıdır.

Motifsel ve stilistik karşılaştırmalar açıkça gösteriyor ki, Kelenderis *Anthemion*'u, ana şehri Samos'un benzerleri gibi M.Ö. 510- 500 yıllarında yapılmış olmalıdır. Bu büyük benzerliklerden dolayı farklı buluntu yerine rağmen, *anthemion*'umuz kesinlikle Samoslu bir mezar steli ustası tarafından yapılmış olmalıdır. Bu tespitimiz R. Fleischer tarafından da daha önce ifade edilmiştir¹¹. Yalnız stelin Kelenderis'te mi yapıldığı ya da Samos'tan mı ihraç edildiğini cevaplamak şu an elbette imkânsızdır; zira Samos'ta benzer mermer *anthemion*'ların yanı sıra kireç taşından da aynı yoğunlukta

⁷ Freyer-Schauenburg 1974, no 89-99, 150, 52; Akurgal 1987, 62, lev. 86-88; Bruns-Özgan 1989, 183-90, lev. 32, 1-2; Faustoferri 1996, lev. 4, 6-9.

⁸ Buschor 1933, 34 vd. lev. 13-15.

⁹ Buschor 1933, lev. 14-16; Fleischer 1984, 90.

¹⁰ Buschor 1933, 36 vd. lev. 15.

¹¹ Fleischer 1984, 91 vd.

anthemion'lu mezar stelleri yapılmıştır. Belki kireç taşları ile ilgili bir analiz çalışması sorunun cevabını vermeye yeterli olabilecektir.

Arkaik ve Klasik Devir *Anthemion*'ları Üzerine Yorumlar

Arkaik Devir İonia mezar stellerini taçlandıran *anthemion*'ların stilistik açıdan nasıl bir gelişme gösterdikleri veya göstermedikleri E. Buschor'dan sonra pek ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Daha önce H. Möbius¹² tarafından yapılan ayrıntılı araştırma da bugünkü beklentilere ne yazık ki cevap vermemektedir¹³. Özellikle son yıllarda Anadolu'da buluntu sayısı epey artış gösteren Greko-Pers tipolojisine ait mezar stellerinin, *anthemion*'lu olanlarıyla ilgili çalışmalar da yeterli görülmemektedir¹⁴. Dikkati çeken husus bilhassa Geç Arkaik Devir ile Erken Klasik devre ait *anthemion* kronolojisinin veya kronolojik sıralamanın zorluğunda iyice hissedilir olmuştur.

Bu zorluğu dile getirenlerin sonuncusu şüphesiz Sayın S. Durugönül'dür¹⁵. Burada Sinop'ta bulunan, yazıtına göre 'Nana' isimli bir bayana ait olan *anthemion*'lu ve kabartmalı mezar stelinde, genç kızın vücut yapısındaki

stil ile *anthemion*'da görülen stilin farklı olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla stel üzerindeki bu iki bölümün stilistik açıdan uyum içinde olmadığı ileri sürülerek, *anthemion*'un daha önce M.Ö. 480 yıllarında yapıldığı, kabartmanın ise daha sonra M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında işlendiği sonucuna varılmıştır¹⁶ (Res. 4). Ancak ulaşılan bu sonucun doğruluğu, aşağıda açıklanan stilistik incelemelere göre bizce biraz şüpheli görülmektedir.

M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen Kelenderis, Samos ve hatta Borgia steli (Res. 5) ve benzerlerinin *anthemion*'ları¹⁷ ile 'Nana'nın mezar taşı *anthemion*'unun yapıları ve stilleri arasındaki fark kolayca görülebilecek ölçüdedir. Gerek volütlerin ve gerekse palmet yapraklarının arka fonunu meydana getiren tablanın, daha önceki örneklerle göre geniş ve yüksek olarak, bir tümülüs görüntüsünde verilmesiyle, palmet yaprakları ve volütlere bir derinlik kazandırılmıştır. Ayrıca Sinop mezar steli *anthemion*'unun volütleri diğerlerinininkine göre çok daha dolgun, etli ve plastik/canlı bölümlenmişlerdir.

Aynı stil özellikleri palmet yaprakları ile palmet yapraklarını birbirilerinden ayıran 'ara' unsur olarak değerlendirilen çizgilerde de hissedilir. Erken örneklerde gördüğümüz nokta-damla ve tomurcuklu palmet yaprakları, gerek teker teker işlenişlerinde ve gerekse bütününde, palmet merkezinden canlı, dinamik ve dik olarak yukarıya doğru fırlamamaktadır. Oysa Nana'nın stelinde yapraklar daha gerçekçi olarak ağırlıkları göz önünde tutularak yanlara ve aşağıya doğru biraz sarkık, sanki solmuş gibi ve neredeyse

¹² Möbius 1968², 9 vd.

¹³ Faustoferri 1996, 297, 303-307: A. Faustoferri, E. Buschor'un (Buschor 1933, 35) Arkaik devir *anthemion*'larının tarihlendirilmesini düzeltmeye çalışmış ve bazı *anthemion*'lar için yeni tarihlemeler önermiştir. Örneğin Amargos kökenli bir *anthemion*'lu mezar steli H. Hiller tarafından M.Ö. 500-490 yılları arasına tarihlenirken (Hiller 1975, K3, lev. 14, 2), L. Marangou bu steli M.Ö. 480-470 yıllarına vermektedir (Marangou 1986, 119 vd. lev. 49, 1). A. Faustoferri haklı olarak Amargos stelinin M.Ö. 500'den sonraya tarihlenemeyeceğini belirtmektedir.

¹⁴ Borchhardt 1968, 161; Gall 1989, 143 vd.; Hermery 1984, 289-300; Nollé 1992, passim; Polat 1998, 9-35, lev. I- II.

¹⁵ Durugönül 1992, 97-107, lev. 8; Clairmont 1995, 48, no 1.040.

¹⁶ Durugönül 1992, 100, 106.

¹⁷ Berger 1970, 56, 113, res. 135; Hiller 1975, no 08, 011; Özgan 1978, 80 vd. res. 43-44, a-c; Schneider 2000, 1-37.

volütlere uyum sağlayacak eğilimde verilmişlerdir. Volütlerin sırtları ile ilk palmet yaprakları arasındaki boşluk- arka fon ile aradaki derinlik ilişkisi fevkalade başarılı verilmiştir.

Nana'nın mezar steli *anthemion*'unda (Res. 4) irdelemeye çalıştığımız stil özelliklerini, Sardes¹⁸, Bergama¹⁹ ve Boston²⁰ (Res. 6) mezar steli *anthemion*'larında da bulabilmekteyiz. Az da olsa benzerlik gösteren diğer yapıtları Sinop²¹ ve Sultaniye²² kökenli mezar taşlarıdır²³.

Netice olarak Nana'nın mezar taşındaki kabartma ile mezar taşı süsleyip, taçlandıran *anthemion*, değişik tarihlerde değil, aynı zamanda ve birliktelik içerisinde aşağı yukarı M.Ö. 460 yılları civarında yapılmış olmalıdır.

Bu stilistik irdeleme, bizi oldukça erken bir tarihe verilen Troas- Boston mezar taşını²⁴ da tekrar gözden geçirme zorunluluğunda bırakmaktadır (Res. 6). Dinamik ve canlı, üst üste yerleştirilerek katmanlı bir görünüm ile zenginleştirilmiş olan konkav volütleri taçlandıran yedi adet palmet yapraklarının işleniş ve yapılış biçimleriyle Troas - Boston mezar stelini, Erken Klasik Devre, yani Sinop 'Nana' mezar taşının (Res. 4) yapılış yılları civarına tarihlenmemizi zorunlu kılmaktadır. Ağır, dolgun ve çubuk makarnamsı yaprak kenarları ile aynı karakterdeki yapraklar arası ayırım çizgileri de Troas mezar taşının Olgun Arkaik Devre tarihlendirilmesine önemli bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca Troas steli *anthemion*'unun genel görünümünde yapraklar gerçek ağırlıkları dikkate alınarak işlendiklerinden dolayı, yukarıya doğru bir yükselişten daha çok yanlara yayılma biçiminde betimlenmişlerdir.

Nana'nın mezar taşı *anthemion*'unda merkezden yukarıya ve yanlara doğru yükselen palmet yapraklarındaki canlılık ve şematiklik burada durgunlaşmış ve neredeyse ornamental arkaik görünüm tamamen kaybolmuştur.

Benzer stil ayrıcalıkları tipolojik olarak aynı gruba giren ve M.Ö. 6. yüzyıl sonları ile erken 5. yüzyıla ait Perinthos kökenli Tekirdağ Arkeoloji Müzesi'ndeki 'Hegesipole' mezar taşı ile Sinop'lu Kallisthenes'in *anthemion*'lu mezar taşlarında da görülür²⁵. Bu irdelemelerde Sinop- Perinthos ve Troas bölgelerindeki deniz yoluyla sağlanan ticari ilişkilerin ötesinde kültürel ilişkilerinde yoğunlukta olduğunu göstermektedir.

¹⁸ Hanfmann 1976, 40 vd. res. 8; Hanfmann – Ramage 1978, 162, no 241, fig. 158, 420; Gall 1989, 157 vd.; Möbius 1971, 451, fig. 4; Nollé 1992, 113 vd. no S5.

¹⁹ Gall 1989, 158; Radt 1983, 53-68, lev. 6-9.

²⁰ Truva bölgesinden gitme stel: Comstock – Vermule 1976, 15 vd., no 23; Faustoferri 1996, 307 vd. lev. 7, res. 14. Truva kökenli bu stel G.M.A. Hanfman ve N.H. Ramage tarafından M.Ö. 550 yıllarına tarihlendirilmektedir ki bu önerinin kabulü mümkün görünmemektedir: Hanfmann – Ramage 1978, 74, no 45.

²¹ R. Özgan, "Grabstelen aus Sinope", *Der Schwarzmeeerraum von Aeneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000-5000 v. Chr.)*, Humboldt-Kolleg in Tbilisi 17-20 Mai 2007, Tiflis- Gürcistan (baskıda).

²² Altheim 1983, 1-23, lev. 1; Gall 1989, 143; Nollé 1992, 19 vd. no 53, lev. 4-6.

²³ Isparta-Senirkent yakınlarında bir Tümülüs mezar girişinde iki adet kabartmasız *anthemion*'lu mezar steli ile bir adet dörtgen çerçeve içinde betimlenmiş Geç Arkaik bir Sphinks kabartması bulunmuştur. Mezar odası girişinin sağına ve soluna simetrik olarak dikilmiş olan bu mezar taşları hiç şüphesiz aynı yılların ve atölyenin ürünü olmalıdır. Aynı yerde bulunmuş olduğu söylenen daha küçük ölçülerdeki Geç Arkaik devre ait olan üçüncü Sphinksli kabartmanın diğer iki *anthemion*'lu stel ile olabilecek teknik ve stilistik özelliklerinin çok iyi irdelenmesi gerekmektedir. Bu üç yapıtın aynı düşünce ve aynı zamanda birlikte mezar odası önüne dikilip dikilmedikleri mutlaka çözümlenmelidir. Neticede *anthemion*'lu mezar taşlarının kronolojisi için şüphesiz büyük katkıları olacaktır. Verilen bilgilerden dolayı B. Hürmüzlü ve Isparta Müze Müdürü Sayın İ. Güceren'e çok teşekkür ederiz.

²⁴ Hanfmann – Ramage 1978, 74, no 45.

²⁵ Şahin 1983, 77-80, lev. 11; Akurgal 1987, 62, lev. 86-88; Bruns-Özgan 1989, 183-90, lev. 32.

Troas - Boston steli *anthemion*'undaki çift katlı ve oldukça yüksek kabartma biçimli, dinamik görünümlü konkav volütleri stil açısından hem Boston tahtı kabartmalarına²⁶ ve hem de Giustinani mezar steli volütlerine de yakınlık gösterir²⁷.

Böylelikle Erken Klasik Döneme ait *anthemion*'ları meydana getiren palmet yapraklarının, sadece bir süsleme motifli olmaktan öte, gerek yapraklar ve volütler, gerekse arka fonları ile daha gerçekçi, erken beşinci yüzyılın ciddi ve reel düşünceleri doğrultusunda ele alınmış oldukları açıkça ortadadır.

Arkaik Devir Köpekli Mezar Steli (Res. 7)²⁸

Aşağıda irdelemeye çalıştığımız ve Arkeoloji literatüründe 1970'li yıllardan beri tanınan ikinci eserimiz de yine Kelenderis kökenli olup, H. Kocabaş koleksiyonundan, 1983 yılında Vehbi Koç Vakfı, İstanbul Sadberk Hanım Müzesine kazandırılmış bir mezar steli parçasıdır²⁹. İonia'nın yarattığı Geç Arkaik Devir köpek betimli mezar taşlarının³⁰ güzel örneklerinden biri olan yapıtımız ilk kez 1986 yılında E. Akurgal tarafından H. Kocabaş Özel Koleksiyonunda

iken fotoğraflanarak ilim alemine tanıtılmıştır³¹.

Müzedeki 6871 envanter numarası ile teşhir edilen kabartmamız, biraz evvel incelenen *anthemion* parçası gibi (Res. 1- 2) kireç taşından yapılmış olup, aynı şekilde çift tarafı da işlemeli, yani *amphiglyphon* tipi mezar stelidir. Mezar taşının her iki yüzünde de (A ve B yüzü olarak adlandırılmıştır) kabartma erkek figürü içeren benzer konular işlenmiştir.

Müze envanter kayıtlarına göre korunabilen parçanın tamamının yüksekliği 93 cm, genişliği altta 46,5 cm ve kalınlığı 13,5 cm'dir. Stel yaklaşık orta yerinden, yani iyi korunan A yüzünde betimlenen çıplak erkek figürünün göbek hizasından kırılmış ve ancak alt kısmı ele geçmiştir. Stel kırık-kırığa uyan üç parçanın birleştirilmeleriyle bugünkü haline getirilmiştir. Kırık olan sağ alt köşesi halen eksiktir. Bunun dışında hem stelin genelinde hem de kabartma figürlerde yer yer aşınmalar, kırılma ve kopmalar mevcuttur. *Amphiglyphon* olan mezar taşının arka, B yüzündeki aşınma ve tahribat A yüzüne oranla çok daha fazladır³². Buna bağlı olarak stel üzerindeki kabartma bezeme zor seçilebilmektedir. Tüm bu olumsuzluklara karşın görülebildiği kadarıyla stelin B yüzünde de çıplak bir erkek figürü, sola yönelik olarak betimlenmiştir. Ayaklarında A yüzündeki figürünki ile özdeş olan bir sandalet giymiştir. Stelin bu tarafında, ön yüzdeki sahibinin yanında görülen köpek figürü işlenmemiştir.

²⁶ Alscher 1963, 20 vd. res. 1, a-c, 3, 48. Tüm eski literatür ile birlikte bkz. Carratelli 1997, 5 vd.; Özgan 2000, 283-290.

²⁷ Blümel 1928, 21 vd. K19, res. 12, lev. 27-28; Blümel 1966, 12 vd. no 2, res. 2, 4, 6; Fuchs 1979, 479 vd. res. 562; Ridgway 1970, 47, res. 67; Hiller 1975, 86 vdd. K8, lev. 17, 2, 30, 3.

²⁸ Çetin ve Tanju Anlağan, Hülya Bilgi ve Murat Çavdar'a (İstanbul- Sadberk Hanım Müzesi) yardımlarından dolayı çok teşekkür ederiz.

²⁹ Ridgway 1971, no 14, 72; Hiller 1975, 139, dn. 66; Wulfmeier 2005, 27, 157-58, GR 13.

³⁰ Ridgway 1971, no 14, 65 vd.; Hiller 1975, 139, dn. 66; Özgan 1978, 80 vd, res. 43-55; Schneider 2000, 1 vd. res. 6-16.

³¹ Akurgal 1987, 63, res. 91.

³² Stel parçasının arka yüzü (B yüzü) fotoğraflanamayacak şekilde müzede teşhir edilmektedir. Sergi şekli stelin yerinde de izlenebilmesine engel olmaktadır. Her iki yüzün betimlenmesi Ridgway tarafından yapılmıştır: Ridgway 1971, no 14, 65 vd.

Kalınlığı fazla olmayan dikdörtgen prizma biçimli stelin her iki yüzündeki kabartmalar, kenarlarda 3-3,5 cm kalınlığında boşluk bırakılarak meydana getirilen bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Bu çerçeve, yaklaşık 2 cm derinliğindedir.

Aşağıdan yukarıya doğru hafifçe daralan stelimizin daha iyi korunan A yüzünde (Res. 7) cinsel organının belirtilmesinden dolayı çıplak olduğu anlaşılan genç bir erkek figürü, yanında köpeği ile birlikte işlenmiştir. Figür sağa doğru, profilden ve ayakta betimlenmiştir. Çıplak gencin sağ bacak ve ayağı hafif geriye, sol bacak ve ayağı da hafif öne atılmış ve böylece yürüyüş hali vurgulanmaya çalışılmıştır. Yere tam ve iyice basan ayaklarda sandalet görülmektedir.

Kabartma kötü korunmuş olmasına karşın, arda kalan izlerden ve ikonografik özelliklerinden dolayı figürün diğer hareketleri de belli ölçüde izlenebilmektedir. Sağ kol göbek hizasında dirsekten bükülerek, sağ el hafif yukarıya kaldırılmış olmalıdır. Sol kol da yine bel hizasında dirsekten kırılarak, hafifçe aşağı doğru verrev olarak ileri uzatılmıştır. Öne doğru uzatılan sol el, hafif kapalı parmaklarıyla köpeğin boynuna bağlı tasma ipini gevşekçe tutmaktadır. Dikkatle bakıldığında görülebildiği üzere, söz konusu ipin ucu hafifçe sıkılan parmakların arasından geçerek, elin arka kısmından aşağı doğru sarmakta ve penisin ön hizasında son bulmaktadır. Genç büyük bir olasılıkla yukarıya kaldırdığı sağ eliyle de, düğüm ya da boğumsuz, düz ince bir sopayı andıran mızrak benzeri bir nesneyi tutmaktadır; zira zor seçilebiliyorsa da bu mızrak biçimli ince sopa, sol bilek ve sol diz önünden baldır üzerinden ve sağ ayak yanından indirilerek zemine dayandırılmıştır.

Çıplak gencin diz kapakları hizasında, hemen yanında ve gerisinde ayakta bir köpek figürü betimlenmiştir. Köpek sahibine bakar biçimde başını yukarıya kaldırmış, hafif aralıklı bacaklarıyla sahibine refakat etmektedir. Sahibinin yürüyüş ve hareketine sadakatle uyum sağlamaya çalışan köpeğin sağ bacağı kopuk ve eksik olup başı ve yüzü de oldukça tahrip olmuştur. Ayrıca sağ ön bacağının alt kısmı ayağıyla birlikte ne yazık ki eksiktir.

Kelenderis kabartmasının tarihini saptama, kabartmanın doğrudan veya dolaylı olarak yapılan stilistik karşılaştırmaları ile gerçekleştirilmiştir; ve doğru olan yol ve yöntem de budur. Ancak literatürde bu yolla varılan sonuçlar ne yazık ki oldukça çelişkili olup, buna göre stelin yapılış tarihi M.Ö. 500 ile M.Ö. 470-460 yılları arasında oynamaktadır³³. Bu stilistik karşılaştırmalarda önemli rol oynayan iki eser söz konusudur. İlki daha önceleri M.Ö. 530 yıllarına tarihlenen Marmaris kökenli ve Bodrum Müzesi'nde korunan köpekli mezar steli (Res. 8)³⁴; diğeri Burgaz (Apollonia) çıkışlı Sofya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve neredeyse istisnasız M.Ö. 490 yıllarına tarihlenen Deines'in köpeğiyle birlikte betimlendiği çift taraflı mezar stelidir (Res. 9)³⁵.

Köpeğiyle birlikte sahibini betimleyen mezar stelleri üzerine son çalışmayı C. Schneider yapmıştır. Schneider, yüzeysel stilistik karşılaştırmalarla yeni bir kronoloji

³³ Ridgway 1971, no 14, 65 vd.; Hiller 1975, 139, dn. 66; Özgan 1978, 80 vd, res. 43-55; Akurgal 1987, 63, res. 91; Schneider 2000, 1 vdd. res. 6-16.

³⁴ Berger 1970, 55 vd. res. 26. 57; Özgan 1978, 80 vd. res. 43; Akurgal 1987, res. 90; Floren 1987, 333 vd. lev. 29, 2; Schneider 2000, res. 7.

³⁵ Ridgway 1971, 60; Özgan 1978, 83 vd. res. 44c; Schneider 2000, 8 vd, res. 9; Wulfmeier 2005, 27, 158-59, GR 16.

oluştururken, Ionia kökenli bu tür stel ikonografisinin, Ionia değil Attika orijinli olduğunu ifade ve iddia eder³⁶. Bu çalışmanın çıkış noktası olarak M.Ö. 530 yıllarına tarihlenen Bodrum stelinin (Res. 8), yapılış tarihi belli olmayan Kelenderis köpekli steli ile karşılaştırarak, benzer vücut konturlarından dolayı her iki kabartmayı da aynı zamana, yani M.Ö. 500 yıllarına tarihlemiştir³⁷. Ayrıntılı bir stil irdelemesi yapılmadan varılan bu sonucun kabul görmesi mümkün değildir. Çünkü bu tür keskin ve belirgin çizgilerle betimlenen vücut kontur işlenişini en geç Siphnosluların Hazine Dairesi³⁸ ve sonrası tüm kabartmalarda ve geç Arkaik Devir *Kore*'lerinde rahatlıkla bulmak mümkündür³⁹. Sayın Schneider'in yaptığı gibi, giyimli bir erkek figürü ile çıplak bir erkek figürünü metot olarak karşılaştırmak da pek doğru değildir.

Geç Arkaik Devir kronolojisini sağlıklı irdeleyebilmek için M.Ö. 530/525 yıllarına tarihlenen Siphnosluların Hazine Dairesi kabartmalarının stili ile Atina Akropolis tahribatını yaşamış ve bundan dolayı M.Ö. 490 yıllarına tarihlenen 688 nolu Akropolis veya Propylon *Kore*'sinin⁴⁰ (Res. 10) stilini ve aradaki gövde, yüz ve giysi değişikliklerini stilistik açıdan çok iyi incelemek gerekir. Tarihleri neredeyse kesin olan bu yapıtların stili çok iyi özümsemeli ve sonuçta da devamlı göz önünde tutulmalıdır.

Daha önceleri stilistik açıdan ayrıntılı olarak irdelenen ve Siphnosluların Hazine Dairesi kabartmalarıyla aynı yıllara tarihlenen Bodrum Mezar Stelinin (Res. 8). M.Ö. 500 yıllarına, başka bir ifadeyle M.Ö. 490 yıllarına tarihlenen Deines Steli (Res. 9) ile 688 nolu Akropolis *Kore*'sinin hemen öncesine tarihlemek ya da onlara yaklaştırmak mümkün değildir. Akıcı, yumuşak ve gerçekçi vücut yapısı ile hareketleri, kalınlaşmış ve doğala uygun kalın dokuma manto kumaş ve kıvrımları, özellikle de Deines ile köpeği arasındaki ilişki -yüz yüze oynamak ve bir nevi diyalog içermesi- gibi nedenlerden, dolayı Deines Steli, Borgia (Res. 5)⁴¹ ve Alxenor⁴² köpekli mezar stellerinden daha sonraya ait olmalıdır. Belirtildiği gibi özellikle Geç Arkaik Devirde yaygın moda olarak devam eden şeffaf giysi türü betimini M.Ö. 490 yılları ve sonrasında bulmak mümkün değildir.

Bodrum mezar stelinde görülen kalın dokuma yün kumaştan olması gereken *hymation*'dan hiçbir iz görülmemektedir. Aksine Geç Arkaik Devir tüm *kore* yontularında görülen kumaş betimi modasının bir tekrarı ve neredeyse aynıdır, dolayısıyla tam bir Arkaik betimlemedir. Harekete uydurmaya çalışılan giysi kıvrımları da hareketi pek etkileyici olmadığı gibi, ince ip veya sicim şeklinde belirtilen aralıklı kıvrımların da en iyi paralellerini Siphnosluların Hazine Dairesi kabartmalarında bulmak mümkündür. Bu belirtilen temel stilistik nedenlerden dolayı Bodrum mezar steli için öngörülen

³⁶ Schneider 2000, 5 vd.

³⁷ Schneider 2000, 7, 32 vd.

³⁸ Lullies – Hirmer 1972, res. 48-55; Fuchs 1969, 249, res. 487-490; Özgan 1978, 92 vd. res. 45; Boysal 1979, 43, res. 166-68; Floren 1987, 172-76, lev. 12.

³⁹ Langlotz – Schuchhardt 1941, 8, 14, 18, 19, 21, 26; Fuchs 1979, res. 169, 174; Boysal 1979, res. 146-57; Floren 1987, 267-69, lev. 21.

⁴⁰ Langlotz – Schuchhardt 1941, 39; Lippold 1950, lev. 24, 4; Richter 1968, res. 587-90; Boysal 1979, res. 161.

⁴¹ Berger 1970, 9, 135, res. 40; Ridgway 1971, 63, no 3, 71 vd. res. 3; Hiller 1975, 256 vd. no 0.11, lev. 7, 2- 3, 28, 1- 2; Özgan 1978, 81 vd. 85, res. 44a; Schneider 2000, 9 vd. res. 10-11.

⁴² Ridgway 1971, no 1, 63, 69 vd.; Hiller 1975, 177 vd. K11, lev. 19, 1; Özgan 1978, 81 vd. res. 44b; Schneider 2000, 12 vd. res. 13-14.

en iyi ve uygun tarihleme Anadolu kökenli ustaların yarattığı Siphnosluların Hazine Da-iresinin yapıldığı yıllar olmalıdır.

Daha önceleri de ayrıntılı irdelendiği gibi⁴³ Sardes kökenli Borgia mezar stelinin de (Res. 5) Deines mezar taşından (Res. 9) daha sonraki bir tarihte yapılmış olması söz konusu olamaz; zira konunun özünü oluşturan köpek ile sahibi arasındaki bağlantı, ilişki, bilimsel bir deyişle ‘dialog’ burada gerçekleştirilememiştir. Diğer bir başka neden ise Borgia stelindeki figürün bacak, ayak, kol ve el hareketlerinin Deines’e göre doğallıktan epey uzak ve başarısız işlenmiş olmasıdır. Giysi ile kıvrımları halen ince ve monoton kazıma çizgilerle sıkıcı ve doğallıktan uzak betimlenmektedir. Açıkça görülen bu stil ayrıcalıklarından dolayı Borgia stelinin, Deines *amphiglyphon*’undan sonra değil bilakis daha önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Genel stilistik özelliklerinden de anlaşılacağı üzere Kelenderis mezar steli de hiç şüphesiz Geç Arkaik Devirden olmalıdır. Bunun için söylenebilecek ilk temel neden, *keuros* yontu şemalarında da görüldüğü gibi betimlenen çıplak genç erkek figürünün, her iki bacağının da dizlerden herhangi bir kırılma veya oynama göstermeden aşağıya düz olarak indirilmesi ve ayak tabanlarının da yere düz ve tamamıyla basmasıdır. Dolayısıyla yürüyüş ifadesi arzu edildiği gibi gerçeğe uygun gösterilememiş ve doğallıktan uzaklaşmıştır. Her iki ayağın düz olarak yere basması, diğer bir ifadeyle kontra-post hareketten uzak olması, Arkaik bir özellik ise de M.Ö. 5. yüzyıl ortalarına kadar hem yontu hem de kabartma sanatında görülebilmektedir. Özellikle Erken Klasik Dönem atlet kabartmalarında bu tür betimlemeyi bulmak

hiç de zor değildir. Zira bu döneme ait Çanakkale⁴⁴, Nisyros⁴⁵, Rhodos⁴⁶ ve Vatikan’daki⁴⁷ atlet kabartmalarında, öne atılan bacağın dizden hafifçe kırılmasıyla, bacaklara belli ölçüde bir hareket kazandırılmıştır. Buna karşın ayaklar zeminden kurtarılamamış ve eski alışkanlıkla tümüyle yere basar pozisyonda işlenmişlerdir. M.Ö. 490 yıllarında özellikle bacaklarda başlayan diz kırılması ve hareket, bizim Kelenderis *Amphiglyphon*’un sahibi gençte henüz görülmemektedir. Bu temel stil özelliğinden dolayı Kelenderis mezar taşının M.Ö. 490 yıllarından önce yapılmış olması gerekir.

Stelin eksik ve oldukça tahrip olmuş şekilde günümüze ulaşması, yapının ciddi ve daha ayrıntılı bir stil irdemesini zorlaştırmaktadır. Buna rağmen belirttiğimiz üzere kabartmamız, bir *keuros* şemasında olup, düz bacaklar ve yere tamamen basan ayaklarıyla *keuros* tipolojisindedir. Bu özellikleriyle hiç şüphesiz Arkaik Devre ait bir mezar taşıdır. Yalnız bildiğimiz Olgun Arkaik Devir *Kuros* tipolojisinde görülen kolların gövdeye paralel ve bitişik verilmesinin, burada görülmemesine rağmen stilistik açıdan ne derece değerlendirilebilir, kesin belli değildir. Kabartmamızda da kollar ve özellikle eller gövdeden ayrılmış, kol ve ellere birer işlev kazandırılmış ve belli ölçüde hareketlilik verilmiştir. Bu hususlar dikkate alındığında, stelimizin Geç Arkaik Devre ait olduğunu kabul etmemiz gerekir.

⁴³ Özgan 1978, 81 vd. res. 43-45.

⁴⁴ Özgan 1986, 27-33; Akurgal 1987, res. 92.

⁴⁵ Mendel 1912, 73- 76, no 11; Langlotz 1927, 23, 140, no 11; Lullies – Hirmer 1960, lev. 133; Berger 1970, 38, res. 37; Pfuhl – Möbius 1977, I, no 14, lev. 5; Hiller 1975, no 0.16, lev. 10, 2- 3.

⁴⁶ Berger 1970, 34, res. 33; Hiller 1975, no 0.15, lev. 10, 1.

⁴⁷ Fuchs 1969, 480, res. 564; Berger 1970, 111vd., res. 136; Hiller 1975, 19, 53. 83.

Gerçekten de özellikle bacaklarda görülen adale ayrıntıları, fazlaca şişirilmiş baldırlar ve baldır adaleleri Geç Arkaik Devir *kyros* ve kabartmalarında görülmektedir. Ayrıca sahibine refakat eden köpeğin bacaklarının işleniş perspektif açısından belli bir ölçüde derinlik ifadesi izlenimi vermektedir. Bu benzer stil özelliklerini en güzel biçimde bulduğumuz eserler, çoğunlukla M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen Münih⁴⁸, Londra⁴⁹ ve Atina⁵⁰ *Kyros*'ları ile yine Atina'daki Aristodikos'un yontusudur⁵¹. Benzer stil özelliklerini, yine aynı dönemlere tarihlenen Symi⁵², Dikeia⁵³ ve Atina Milli Müzesi'ndeki Pentelikonlu Aristokrates'in⁵⁴ steli ile Aristokles'in Ariston Stel⁵⁵ kabartmaları sunmaktadır. Bu stil akrabalıklarına göre Kelenderis *Amphiglyphon*'un da M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına, yani M.Ö. 510 yıllarına ait olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir.

Şimdiye kadarki araştırmacılar tarafından İonia kökenli olduğu kabul edilen⁵⁶ köpekli mezar stelleri grubuna dahil edilen Kelenderis mezar stelini, söz konusu tanınmış bazı köpekli mezar stellerinden ayrılabilecek özellikler bulunmaktadır.

Bodrum, Borgia, Naxos'lu Alxenor, Sofya Deines ve bazı Samos mezar⁵⁷ stellerinde görüldüğü kadarıyla, bu tip stellerde, ilerlemiş yaşlarda, sakallı ve elinde gezinti sopası- bastonu ile betimlenen, toplumda saygı gören, ekonomik durumu iyi, olgun ve bilgili vatandaşlar betimlenmişlerdir. Buradaki amaç, bir nevi emeklilik dönemlerini yaşayan bu saygın aristokrat vatandaşların, sadık köpeklerinin refakatinde gezinti ve yürüyüşlerle günlerini geçirdiklerinin ifade edilmesidir. Böylece arkada bırakılan saygın, mutlu ve huzurlu yaşam dile getirilmiştir⁵⁸.

Göz ardı edilmemesi gereken diğer bir ortak unsur da betimlenen tüm bu aristokrat kişilerin, sadece *hymation* giymeleri ve ellerinde tuttıkları küçük bir et ya da başka bir yiyecek parçasını köpeklerine vermek üzere oyun oynama yani bir 'diyalog' içerisinde betimlenmiş olmalarıdır.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, Kelenderis kabartmasında sözünü ettiğimiz ortak özelliklerden, sadece mezar sahibinin yanında köpeği ile birlikte betimlenmiş olması dikkati çekmektedir. Tanınan diğer stellerin tersine burada mezar sahibi genç ve tamamen çıplaktır. Elinde alışıldık olduğu üzere eğri ya da boğumlu bir gezinti sopası

⁴⁸ Richter 1960, 391-94; Floren 1987, 286, lev. 20, 2.

⁴⁹ Richter 1960, res. 461-63; Hirmer 1960, res. 88

⁵⁰ Richter 1960, res. 419-22, 450- 54.

⁵¹ Richter 1960, res. 492-93; Karusos 1961, pass.; Fuchs 1979, res. 22-23.

⁵² Mendel 1912, 73- 76, no 11; Berger 1970, 59, res. 58; Hiller 1975, 15, 51, 54 vd. 121; Floren 1987, 257 vd. lev. 20, 5.

⁵³ Richter 1949, 157 vd.; Karusu 1969, 33; Berger 1970, 44, 111, res. 44, 133-134; Hiller 1975, 36-40, 70, 108, 122 vd. lev. 4

⁵⁴ Richter 1961, no 75, fig. 171, 213; Clairmont 1970, 24 vd. no 6, lev. 3.

⁵⁵ Lullies – Hirmer 1956, res. 71; Richter 1961, no 67; Fuchs, 473, res. 555; Wiegartz 1996, 101 vd. lev. 9-10; Berger 1970, res. 121; Floren 1987, 287vd. lev. 25, 4; Schmaltz 2005, 163-171, lev. 28-29.

⁵⁶ Ridgway 1971, 68, 79; Hiller 1975, 137 vd.; Özgan 1978, 96; Schneider 2000, 1 vdd. 17 vd.

⁵⁷ Buschor 1959, 6, lev. 4-7; Hiller 1975, no 1-4, lev. 1-2; Freyer-Schauenburg 1974, no 145, 146, 148, lev. 90-91.

⁵⁸ Buschor 1959, 7: "Nicht als jungling, nicht als vollkräftiger Krieger oder Festteilnehmer er scheint hier des Abgeschiedene, sondern, für unsere Kenntnis erstmalig, als mann des reifen Alters". Himmelmann 1958, 3 vd.; Özgan 1978, 96 vd.: Köpeğin önemini vurgulayan Solon'un sözleri de "Glücklich preise Ich den Mann mit liebev Kindern, mit Rossen, guten Hunden zur Jagd, einem auswärtigen Freund" D13. Yunancadan Almancaya E. Fränkel tarafından çevrilmiştir: E. Fränkel, *Griechische Lyrik*, hersgg. V.G. Wirth Bu ifade ile Solon, iyi bir av köpeğinin, sahibi için çocuk ve atları ile eşdeğer olduğunu belirtmektedir. Bu konuda bkz. Reinsberg 1993, 213 vd.; Schneider 2000, 29 vd.

yerine, düz, temiz işlenmiş mızrak benzeri bir nesne taşımaktadır. Sol elinde de köpeğe verilecek küçük bir et ya da yiyecek parçası bulunmayıp, köpeğin tasmasının bağlı olduğu ipin ucunu tutmaktadır. Bunun sonucunda, köpek ile sahibi arasındaki beklenen iletişim veya diyalog sahnesi meydana gelmemiştir. Ayrıca köpeğin sakin hali de bu diyalog eksikliğini açıkça göstermektedir. Köpek, sadece sahibisiyle birlikte sadakatle yürür biçimde işlenmiştir. Bu farklı özelliklerinden dolayı, Kelenderis mezar stelinin yorumunun diğer köpekli mezar stelleri ile aynı olmayacağı açıktır.

Geç Arkaik vazo ve kabartma sanatında yeterince köpek betimlemeleri ile karşılaşılmaktadır⁵⁹. Bu tasvirlerde, yukarıda sözünü ettiğimiz aristokratlarla ilgili betim türünün dışında, atlet, avcı ve savaşçılar da köpeklerle birlikte gösterilmektedirler. En kolay ayırt edilebilen betim türü hiç şüphesiz savaşçılarla ilgili olanlardır. Zira bunlar genellikle savaş giysileri ve savaş aletleriyle birlikte işlenmişlerdir. Bu tür tasvirlerin en güzel örneklerinden biri, Münih Antikensammlung⁶⁰ da sergilenen 2305 numaralı Amphora⁶⁰ ile köpeksiz olarak işlenen Aristion'un mezar stelidir⁶¹.

Bu tip, elinde düz mızrağı, yanında köpeğiyle ya da köpeksiz olarak işlenen avcı⁶²

betimlemeleri de aristokrat mezar kabartmalarından ayrılmaktadır.

Bu düşünceler doğrultusunda Kelenderis *Amphiglyphon*'unda köpeğiyle gezinti halinde ve çıplak işlenen mezar taşı sahibi gencin, savaşçı olma olasılığı hemen hemen hiç yoktur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz atlet kabartmalarında⁶³ verilen sporla ilgili belirteçlerin burada yer almaması, ayrıca sportif bir hareket ya da spor konulu uğraşılardan yoksun, sadece köpeğiyle gezinti halinde gösterilmesi gibi nedenlerle steldeki gencin atlet olarak betimlenmediğini de söyleyebiliriz. Kelenderis mezar taşındaki, sağ elde tutulan, düz ve kaygan görümlü mızrağımsı nesnenin ve köpeğin varlığı, gencimizin, büyük olasılıkla erken yaşta ölen bir avcı olabileceğini akla getirmektedir. C. Schneider'in de sıraladığı gibi bu tür avcı betimlemelerine hem vazo hem de kabartma sanatında yeterince rastlanmaktadır⁶⁴.

Genç yaşta öldüğünü tahmin ettiğimiz Kelenderisli avcının, *amphiglyphon* türü mezar taşını belki de ailesi yaptırmıştır. Böylece aile, oğullarını yüceltip, heroise etmek düşüncesiyle de çıplak olarak mezar taşında betimlettirmiş olmalıdır⁶⁵.

Görülüyor ki köpek figürlerinin bulunduğu betileri tek bir konu altında toplayıp, yorumlamak hiç de doğru değildir. Onun için belli tipolojik gruplara ayırıp, her grubun içerik açısından ikonografik hususlar

⁵⁹ Ridgway 1971, 63-66; Schneider 2000, 1 vdd. res. 1-25.

⁶⁰ München, Antikensammlung. *CVA München 4*, lev. 173,1; Schneider 2000, 21, res. 20.

⁶¹ Lullies – Hirmer 1956, res. 71; Richter 1961, no 67; Fuchs, 473, res. 555; Wiegartz 1996, 101 vd. lev. 9-10; Berger 1970, res. 121; Schmaltz 2005, 163- 171, lev. 28-29

⁶² Symi Kökenli mezar stelinde (bkz. dn. 48) alttaki yaban domuzu betisi mezar steli sahibinin 'avcı' olduğunu ifade etmektedir. Gerek köpeğinin sakinliğinden gerekse ayakların sandaletli olmasından dolayı Atina Agorası S1276a nolu parçada olasılıkla bir avcının mezar taşı parçası olabilir. Harrison 1956, 28, 42 vd. lev. 11e;

Ridgway 1971, no 6; Özgan 1978, 96; Schneider 2000, 2, res. 1.

⁶³ Mendel 1912, 73- 76, no 11; Langlotz 1927, 23, 140, no 11; Lullies – Hirmer 1960, lev. 133; Berger 1970, 38, res. 37; Pfuhl – Möbius 1977, no 14, lev. 5; Fuchs 1969, 480, res. 564; Hiller 1975, no 0.16, lev. 10, 2-3; Özgan 1986, 27-33; Akurgal 1987, res. 92.

⁶⁴ Schneider 2000, 18-19, 22.

⁶⁵ Himmelman 1990, passim; Hölscher 1993, 519-528.

dikkate alınarak yorumlanması gerekmektedir.

Arkaik devir vazo resimlerinde veya kabartmalarında genellikle ele alınan husus köpeklerin sadık birer evcil hayvan olduğudur. Aslında bunun da ötesinde daha önemli ve daha ikonografik derinliği olan yorumlar aranması gerektiği ortadadır. Hiç şüphesiz bunun en güzel örneği, tanrının huzuruna bile köpeğiyle çıkan, Xanthos kökenli ünlü Harpy abidesinin doğu yönünde yer alan Aristokrat figüründe görülmektedir⁶⁶.

Sonuç:

Yukarıda ayrı ayrı irdelemeye çalıştığımız her iki mezar steli parçası da (Res. 1-2, 7) bazı ortak özelliklerinden dolayı bizi kanıtlanması zor olan düşüncelere sürüklemektedir. Gerek Mersin Müzesi'ndeki *amphiglyphon* tipi mezar steli *anthemion*'u (Res. 1- 2) gerekse yine *amphiglyphon* tipi bir mezar taşının alt kısmına ait olan İstanbul Sadberk Hanım Müzesi'ndeki (Res. 7) kabartma parçasının en önemli ortak yanları, her ikisinin de aynı yerde yani antik Kelenderis'te bulunmuş olmalarıdır. Ayrıca her iki yapıtı da oldukça ayrıntılı ele aldığımız stilistik değerlendirmeler sonucu, M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedirler. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, tipolojik olarak iki parçanın da *amphiglyphon* olmaları yanı sıra, aynı tür malzemenin, kireç taşından yapılmaları ve üstelik hemen hemen aynı renk patinayı göstermeleri dikkat çekicidir. Diğer taraftan her iki parça da hem tipolojik ve hem de ikonografik açılarından pek yabancı olmadığı ve aynı zamanda Kelenderis'in kurucusu da

olan anakent Samos yapıtlarına⁶⁷ benzer özellikler sunmaktadır.

Tüm bu hususlar göz önüne alındığında her iki parçanın da aynı mezar steline ait olabileceği akla gelmektedir. Her iki parçanın kalınlık ve genişliklerinde görülen küçük ölçüm uyumsuzlukları bu düşünceye engel olmamalıdır. Zira özellikle Geç Arkaik devir mezar taşlarında görülen, yukarıdan aşağıya doğru olan hafif genişleme yanı sıra *anthemion*'larında mezar taşlarının üstlerine oturma biçimleri ve görünüşleri bazı küçük farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak arada oldukça geniş bir bölümün eksik olması da bu iddiayı ispatlamayı imkânsız kılmaktadır. Diğer taraftan her iki parçanın kimyasal analizi böyle bir düşüncenin doğruluğunu kanıtlar veya kanıtlamazsa bile, denemeye değer olduğu düşünülmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Ertekin Doksanaltı
Selçuk Üniversitesi
Fen- Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Kampüs 42031 Konya
e-mail: ertekin96@selcuk.edu.tr

Prof. Dr. Ramazan Özgan
Selçuk Üniversitesi
Fen- Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Kampüs 42031 Konya
e-mail: rozgan@selcuk.edu.tr

⁶⁶ Berger 1970, 129 vd. 148; Ridgway 1971, 74; Hiller 1975, 28 vd.; Özgan 1978, 87 vd.; Scheneider 2000, 14 vd. res. 16.

⁶⁷ Bkz. dn. 53-54.

Resim Listesi:

Resim 1. Kelenderis *Anthemion* A Yüzü.

Resim 2. Kelenderis *Anthemion* B Yüzü.

Resim 3. Samos VI *Anthemion*.

Resim 4. Sinop ‘Nana’ Mezar Steli.

Resim 5. Borgia (Sardes) Mezar Steli.

Resim 6. Boston- Troas Mezar Steli.

Resim 7. Kelenderis Köpekli Stel (A Yüzü).

Resim 8. Bodrum Mezar Steli.

Resim 9. Deines’in Mezar Steli.

Resim 10. 688 nolu Akropolis/Propylon *Kore*’si.

Resim 11a. Kelenderis *Anthemion* ve Köpekli Stel birleştirme denemesi A.

Resim 11b. Kelenderis *Anthemion* ve Köpekli Stel birleştirme denemesi B.

BİBLİOGRAFYA

- Akurgal 1987 E. Akurgal, *Griechische und römische Kunst in der Türkei* (1987).
- Altheim 1983 R. Altheim ve diğ., “Eine neue graeco- persische Grabstele aus Sultaniyeköy und Ihre Bedeutung für die Geschichte und Topographie von Daskyleion”, *EA* 1, 1983, 1-23.
- Bakalakis 1948 G. Bakalakis, *Hellenika Amphilypha* (1948)
- Berger 1970 E. Berger, *Das Artzrelief* (1970).
- Blümel 1928 C. Blümel, *Katalog der griechischen Skulpturen des 5. und 4. Jhr.* (1928).
- Blümel 1966 C. Blümel, *Die klassisch griechischen Skulpturen des staatlichen Museen zu Berlin* (1966).
- Borchhardt 1968 J. Borchhardt, “Epichorische, gräko-persisch beeinflusste Reliefs in Kilikien”, *IstMitt* 18, 1968, 161-211.
- Boysal 1979 Y. Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979).
- Bruns-Özgan 1989 C. Bruns-Özgan, “Grabstelelen gebildeter Junglinge”, *Festschrift N. Himmelmann* (1989) 183-90.
- Buschor 1933 E. Buschor, “Altsamischen Grabstelen”, *AM* 58, 1933, 22-46.
- Buschor 1959 E. Buschor, “Altsamische Grabstelen II”, *AM* 74, 1959, 6- 9.
- Carratelli 1997 G.P. Carratelli, Il Trono Ludovisi e il Trono di Boston, *Aus. Kat. Quaderni di palazzo Grassi Venedig* 1996 (1997)
- Clairmont 1970 Ch. W. Clairmont, *Gravestone and Epigram* (1970).
- Clairmont 1995 Ch. W. Clairmont, *Classical Attic Tombstones*, Supplementary Volume (1995).
- Comstock – Vermule 1976 M.B. Comstock – C.C. Vermule, *Sculpture in Stone. The Greek, Roman and Etruscan Collections of the Museum of Fine Arts* (1976).
- Durugönül 1992 S. Durugönül, “Grabstele der Nana aus Sinope”, *AMS* 8, *Studien zum antiken Kleinasien II* (1992) 97-107.
- Durugönül 2003 S. Durugönül, “Archaic Cypriotes Statuary in the Museum Adana”, *Olba* 7, 2003, 93-117.
- Faustoferri 1996 A. Faustoferri, *Il trono di Amyklai e Sparta Bathykleas al Servizio del Patere* (1996).
- Fleischer 1984 R. Fleischer, “Reisenotizen aus Kilikien”, *AA* 1984, 85-104.
- Floren 1987 J. Floren, *Die griechische Plastik, Band 1. geometrische und archaische Plastik Handbuch der Archaeologie* (1987).
- Freyer-Schauenburg 1974: B.F. Schauenburg, *Bildwerke der archaischen Zeit und des strengen Stils. Samos* 11 (1974).
- Fuchs 1979 W. Fuchs, *Die Skulptur des Griechen* (1979).
- Gall 1989 H. von Gall, “Zum Bildgehalt der Graeco- persischen Grabstelen”, *Anadolu/ Anatolia* 22, 1981/ 1983, *Festschrift E. Akurgal* (1989) 143-165.
- Hanfmann 1976 G.M.A. Hanfmann, “On Lydian and Eastern Greek Anthemion Stelai”, *RA* 1976, 35-44.
- Hanfmann – Ramage 1978 G.M.A. Hanfmann – N.H. Ramage, *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975* (1978).
- Harrison 1956 B. Harrison, “Archaic Gravestones from the Athenian Agora”, *Hesperia* 25, 1956, 25-45.
- Hermery 1984 A. Hermery, “Un nouveau relief ‘gréco- perse’ en Cilicie”, *RA* 1984, 289-300.

- Hildebrandt 2006 F. Hildebrandt, *Die attischen Namenstelen. Untersuchungen zu Stelen des 5. und 4. Jahrhunderts v.Chr.* (2006).
- Hiller 1975 H. Hiller, *Ionische Grabreliefs der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts v. Chr.*, *IstMitt Beiheft* 12 (1975).
- Himmelmann 1958 N. Himmelmann, "Ein archaisches Gemälde vom Friedhof am Eridanos", *AM* 73, 1958, 1-5.
- Himmelman 1990 N. Himmelmann, "Ideale Nachtheit in der griechischen Kunst", *26. Erg. Hlf. JdI* (1990).
- Hölscher 1993 T. Hölscher, "Review of Himmelmann", *Gnomon* 65, 1993, 519-528.
- Karusos 1961 Ch. Karusos, *Aristodikos. Zur Geschichte der spätarchaisch-attischen Plastik und der Grabstatue* (1961).
- Karusu 1969 S. Karusu, *Archaeologisches Nationalmuseum Athen. Antike Skulpturen* (1969).
- Laflı – Recke 2005 E. Laflı, M. Recke, "Ein Marmorkuros in Mersin", *AA* 1. Halbband, 2005, 1-24.
- Langlotz 1927 E. Langlotz, *Frühgriechische Bildhauerschulen* (1927).
- Langlotz – Schuchhardt 1941 E. Langlotz – W. H. Schuchhardt, *Archaische Plastik auf des Akropolis* (1941).
- Lewe 1975 B. Lewe, *Studien zur Archaischen Kyprischen Plastik* (1975).
- Lippold 1950 G. Lippold, *Die griechische Plastik. Handbuch der Archaeologie* (1950).
- Lullies – Hirmer 1956 R. Lullies – M. Hirmer, *Griechische Plastik* (1956).
- Lullies – Hirmer 1960 R. Lullies – M. Hirmer, *Griechische Plastik?* (1960).
- Lullies – Hirmer 1972 R. Lullies – M. Hirmer, *Griechische Plastik?* (1972).
- Marangou 1986 L. Marangou "Glypta archaikon kai klasikon Chron sten Amargo", H. Kyrieleis (derl.), *Archaische und Klassische Griechische Plastik*, *Atken des Int. Kollog. In Athen 22- 25 April 1985* (1986) 119-128.
- Mendel 1914 G. Mendel, *Musées impériaux. Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines*, Vol. I (1912).
- Möbius 1968² H. Möbius, *Die Ornamente der griechischen Grabstelen* (1968).
- Möbius 1971 H. Möbius, "Zu den Stelen von Daskyleion", *AA* 1971, 442-55.
- Nollé 1992 M. Nollé, *Denkmäler vom Satrapensitz Daskyleion. Studien zur graeco-persischen Kunst* (1992).
- Özgan 1978 R. Özgan, *Untersuchungen zur archaischen Plastik Ioniens* (1978).
- Özgan 1986 R. Özgan, "Zwei Grabreliefs im Museum von Çanakkale", H. Kyrieleis (derl.), *Archaische und Klassische Griechische Plastik*, *Atken des Int. Kollog. In Athen 22- 25 April 1985* (1986) 22-33.
- Özgan 2000 R. Özgan, "Zur ikonographie des Bostoner Throns", *Die Aegaeis und das westliche Mittelmeer. Beziehungen und Wechselwirkungen 8. bis 5. Jh. v. Chr. Adken des Symposions Wien 1999* (2000) 283- 90.
- Pfuhl – Möbius 1977 E. Pfuhl - H. Möbius, *Die ostgriechischen Grabreliefs I* (1977).
- Polat 1998 G. Polat, *Anadolu Akhaemenid Dönemi Plastik Eserleri*, (Ege Üniversitesi basılma-mış doktora tezi 1998).
- Radt 1983 W. Radt, "Eine graeco-persische Grabstele im Museum Bergama", *IstMitt* 33, 1983, 53-68.

- Reinsberg 1993 C. Reinsberg, *Ehe, Hetärenum und Knabenliebe im antiken Griechenland*² (1993).
- Richter 1949 G. M. A. Richter, *Archaic Greek Art* (1949).
- Richter 1960 G. M. A. Richter, *Kouroi: A Study in the Development of the Greek Kouros from the Late Seventh to the Early Fifth Century B.C.* (1960).
- Richter 1968 G. M. A. Richter, *Korai: Archaic Greek Maidens: A Study of the Development of the Kore Type in Greek Sculpture* (1968).
- Richter 1961 G. M. A. Richter, *The Archaic Gravestones of Attica* (1961).
- Ridgway 1971 S. Ridgway, "The Man- and- Dog Stelai", *JdI* 86, 1971, 60-79.
- Ridgway 1979 B. S. Ridgway, *The Severe Style in Greek Sculpture* (1970).
- Schmaltz 2005 B. Schmaltz, "Ergon Aristokleos Aristiones", *AM* 120, 2005, 163-171.
- Schneider 2000 C. Schneider, "Herr und Hund auf archaischen Grabstelen", *JdI* 115, 2000, 1-37.
- Şahin 1983 S. Şahin, "Zwei spätarchaische Grabinschriften aus Perinthos", *EA* 2, 1983, 77-80.
- Wiegartz 1996 H. Wiegartz, "Bemerkungen zur Aristion-Stele", *Boreas* 19, 1996, 101-114.
- Wulfmeier 2005 J.-C. Wulfmeier, *Griechische Doppelreliefs* (2005).
- Zoroğlu 1994 L. Zoroğlu, *Kelenderis I* (1994).

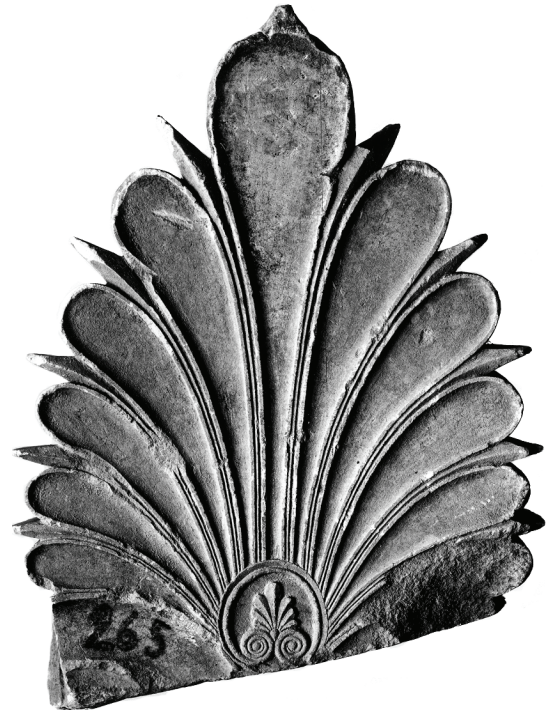
Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

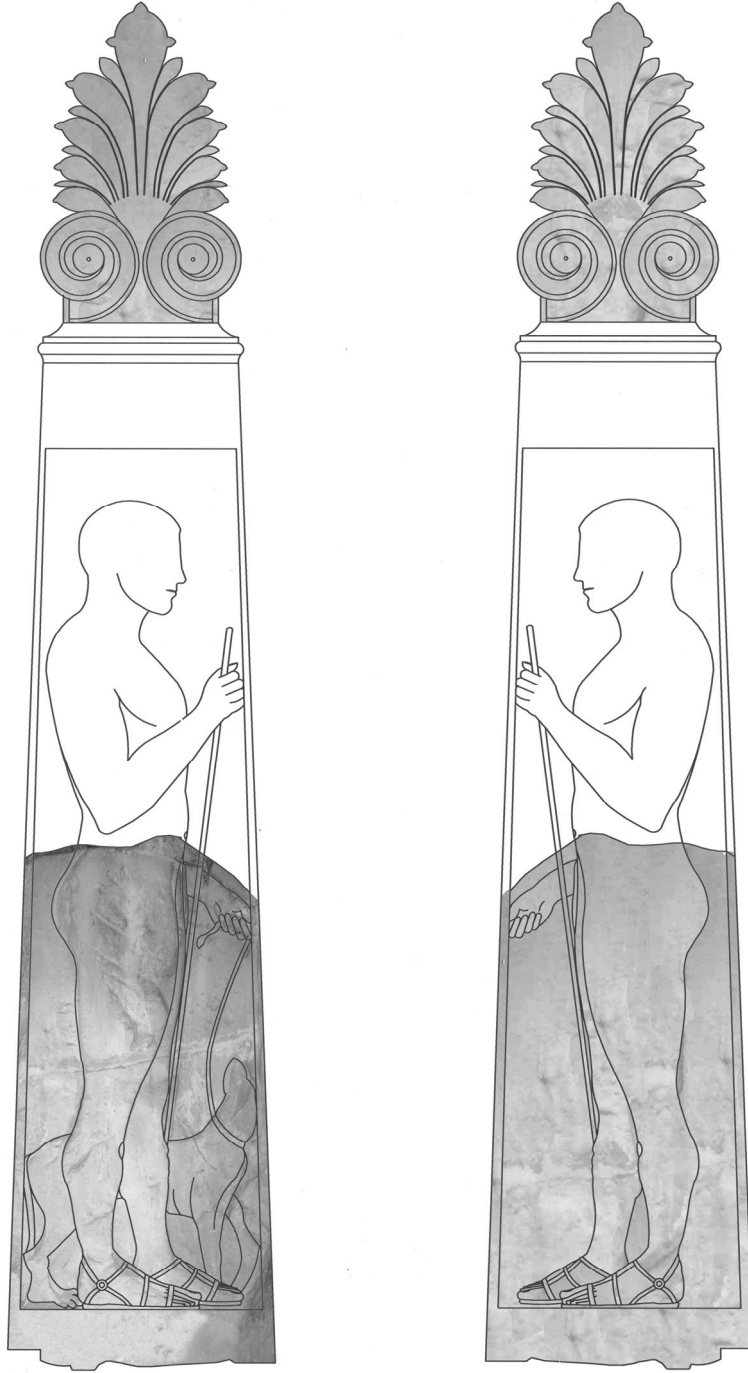
Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11a-b

DÜZELTME / ERRATUM

Anadolu/Anatolia 32, 2007’de çıkan “Kilikya’dan Arkaik Devre Ait İki Kabartma Üzerine Düşünceler” başlıklı çalışmamızda, Arkaik ve Klasik Devir *Anthemion*’ları üzerine yorumlar bölümünde, Sayın Prof Dr. S. Durugönül’ün “Grabstele der Nana Aus Sinope” Asia Minor Studien 8, 1992, 97-107 makalesine yapılan göndermede (dipnot 16) yanlış anlaşılmaya bağlı hata yapılmıştır.

Çalışmamızda (4. sayfa), Sayın Durugönül’ün Nana Steli’ninin *anthemion*’unu M.Ö. 480 yıllarına, kabartma figürünü ise daha sonra, M.Ö. 5. yüzyılın ortalarına tarihlediği görüşüne yer verilmiştir.

Oysa Sayın Durugönül, söz konusu çalışmasında Nana mezar stelinin hem *anthemion*’unu hem de kabartma figürünü birbirinden ayırmaksızın M.Ö. 450 yıllarına tarihlemektedir.

Yazar çalışmasının 100. sayfasında, *anthemion*’un değerlendirilmesinde; *anthemion*’un, en geç örneklerinden daha da geç yapıldığını, yani M.Ö. 480’den sonra yapılmış olması gerektiğini ifade etmektedir. *Anthemion*’un değerlendirilmesi burada bırakılmaktadır. Ardından “Wenn die Stele der Nana...” cümlesi ile başlayan, sayfa 105’de bulunan, 6. paragrafın başında, figürün stilistik özelliklerinden dolayı M.Ö. 5. yüzyılın ortasına tarihlendiğini, dolayısıyla başta (sayfa 100) kabaca M.Ö. 480’den sonraya verilen *anthemion*’un da en geç örneklerden birkaç on yıl daha sonraya verilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Böylece çalışmamızda ifade ettiğimiz tersine, Sayın Durugönül tarafından Nana Steli hem kabartma figürü hem de *anthemion*’u ile birlikte M.Ö. 450 yıllarına tarihlendirilmiştir. Söz konusu tarihlendirme bizim çalışmamızdaki tarihlendirme ile uyum içindedir.

Ertekin M. DOKSANALTI
Ramazan ÖZGAN